

# Systemstöd och demokrati-attityder i Baltikum

## **Abstract: Public Support for Democracy in the Baltic States**

Drawing on cross-national public opinion surveys from the spring of 2014, this article analyses popular support for democracy in the three Baltic states – more specifically the attitudinal differences between the ethnic majorities and the Russian-speaking minorities in Estonia, Latvia and Lithuania. It assesses the democratic political culture of the three countries 25 years after the fall of communism in Europe, 10 years after EU membership, a few years after the global financial crisis, and in the midst of the recent Russian–Ukrainian crisis. The data demonstrate widespread public dissatisfaction with democracy throughout the region, especially in Latvia, the country hardest hit by the crisis in 2008–2009. As a rule, the Russian-speaking minorities in the three Baltic states tend to be more critical of democracy than ethnic Estonians, Latvians and Lithuanians.

*Keywords:* Baltic states, support for democracy, public opinion, Russian minority, political culture, political dissatisfaction

**Joakim Ekman**  
Professor, Centre  
for Baltic and East  
European Studies  
(CBEES), Söder-  
törns högskola,  
joakim.  
ekman@sh.se

Berlinmurens fall i november 1989 banade väg för en hel rad demokratiseringsprocesser i Central- och Östeuropa, men också för en rad stats- och nationsbyggnadsprocesser. För de baltiska länderna innebar Sovjetunionens sammanbrott en återgång till nationell självständighet efter årtionden av påtvingat kommuniststyre. Arvet från sovjettiden inkluderade samtidigt stora rysktalande minoriteter, framför allt i Estland och Lettland, men i viss utsträckning också i Litauen. Tidigare forskning har visat på signifikanta skillnader i politiska förhållningssätt mellan titulärbefolkningarna och de rysktalande minoriteterna i regionen. Duvold (2006) har exempelvis visat att de olika befolkningsgrupperna skiljer sig åt i synen på demokrati och i stödet för demokratiska institutioner (jfr Rose 2005; Ehin 2007). Ekman och Linde (2005) har kunnat visa på ett förhållandevis utbredd stöd för auktoritära

regimer i de tre baltiska länderna, från 1990-talet fram till 2004. Lühiste (2013, 2008) har mer specifikt undersökt skillnaderna i stöd för auktoritärt styre mellan ester och letter och de rysktalande minoriteterna i dessa två länder. Lühiste kan visa att stödet för auktoritärt styre är mer utbrett bland de rysktalande minoriteterna och – lite oväntat – att de yngre rysktalande rent generellt är mer beredda att acceptera ett auktoritärt styre, än de äldre i samma befolkningsgrupp. I majoritetsbefolkningarna är mönstret det omvända. Lühiste (2013, 2008) – liksom Duvold (2006) och Rose (2005) – bygger dock på opinionsundersökningar från 2004. Det finns alltså anledning att upprepa dessa studier, i samtliga tre länder, efter det turbulenta årtionde som nu har passerat. Alla tre länder är fungerande demokratier (jfr Berglund & Ekman 2013: 7–8), men har samtidigt fått uppleva allvarliga utmaningar mot den politiska stabiliteten.

I denna artikel undersöks systemstöd och demokratiska förhållningsätt i de tre baltiska länderna. Genom att jämföra majoritetsbefolkningarnas systemstöd med motsvarande attityder bland de rysktalande minoriteterna i dessa länder tecknas en bild av de tre ländernas politiska kultur. I nästföljande avsnitt placeras studien i ett bredare sammanhang genom en kortfattad beskrivning av den samtida politiska kontexten. Därefter följer en presentation av det opinionsmaterial som artikeln bygger på, insamlat under våren 2014. I ett tredje avsnitt analyseras det empiriska materialet och artikeln avslutas med en diskussion om det utbredda politiska missnöjet i Baltikum, ett kvartssekel efter kommunismens fall, 10 år efter EU-inträdet och ett par år efter finanskrisen – och, kan man tillägga, mitt under den pågående konflikten mellan Ryssland och Ukraina.

## Den politiska kontexten

I denna artikel sätts de etniska skiljelinjerna i Baltikum i fokus. I alla tre länder har tecken på etniska spänningar kunnat noteras, från 1990-talet fram till idag, i varierande utsträckning. I Lettland har den etniska skiljelinjen mellan letter och den rysktalande minoriteten inneburit en kontinuerlig utmaning mot den sociala sammanhållningen. De känsliga frågorna har sedan självständigheten handlat om medborgarskap och språkrättigheter. Mellan 1991 och 1994 blev den icke-lettiska minoritetsgruppen lämnad i ett juridiskt tomrum och även med den medborgarskapslag som antogs 1994 lämnades runt 600 000 invånare i landet utan lettiskt

medborgarskap. Naturaliseringsprocessen har gått långsamt och ännu i början av 2010-talet fanns det runt 319 000 permanent bosatta människor i landet som officiellt var registrerade som icke-medborgare (Auers 2013: 97). Rent storleksmässigt utgör den rysktalande minoriteten ungefär 27 procent av befolkningen, enligt officiell statistik från 2012. Det som avses med denna befolkningsgrupp är inte enbart etniska ryssar, utan även människor från Ukraina, Vitryssland och andra forna sovjetrepubliker. Samtidigt finns det bland dem en gruppidentitet som bland annat lett till att det i varje parlament sedan 1993 har valts in politiska partier som uttryckligen representerar den rysktalande befolkningsgruppen i landet (Auers 2013: 95).

Frågan om språk rättigheter har också skapat vissa etniska spänningar i Lettland. Den språk lag som antogs 1992 definierade lettiska som landets enda officiella språk. Ryskan tillerkändes ingen särskild status. En skolreform 2004–2005 medförde vidare att undervisningen också i skolor i utpräglat rysktalande områden skulle hållas framförallt på lettiska, vilket skapade protester bland den rysktalande minoriteten. Det har också förekommit försök att gå ännu längre och enbart tillåta statlig finansiering av skolor som uteslutande bedriver undervisning på lettiska. Det nationalkonservativa partiet *Nationella alliansen* drev under 2011 en sådan kampanj och försökte få till stånd en folkomröstning i frågan. Kampanjen misslyckades, men gav likväl upphov till en motreaktion från den rysktalande minoriteten. Man samlade in tillräckligt många namnunderskrifter för att få en annan folkomröstning till stånd, kring frågan om att ändra konstitutionen så att ryskan skulle erkännas som ett officiellt andraspråk. Folkomröstningen hölls i februari 2012. Runt 75 procent röstade mot förslaget om en konstitutionsändring. Deltagandet var högt, runt 70 procent, vilket indikerar frågans känslighet i Lettland. Det kan också noteras att många av de berörda – de rysktalande – inte kunde delta i omröstningen, som icke-medborgare.

Den språkliga skiljelinjen förstärks vidare av mediekonsumtionen, som följer den etniska identiteten: letterna har sina tidningar och tv-stationer och de rysktalande har sina. Inte sällan skiljer sig rapporteringen om politik, samhällsfrågor och händelser i omvärlden markant mellan dessa olika informationskällor. Man lever på det viset i olika världar (Auers 2013: 96–98).

Minnet av det andra världskriget är ytterligare en fråga som synliggjort etniska skiljelinjer i Lettland. Lettiska krigsveteraner och nationalisterna firar varje år den 16 mars med en parad i hjärtat

av Riga, för att hedra de lettiska soldater som stred mot Sovjetunionen tillsammans med SS-förband. Marschen har under senare år kantats av kontroverser och motdemonstrationer, där enbart polisavspärrningar har förhindrat bråk mellan nationalisterna och rysktalande »antifascister». Ett par veckor längre fram varje år, den 9 maj, är rollerna ombytta. Då firar de rysktalande den sovjetiska segern i Europa, vilket de lettiska nationalisterna uppfattar som en provokation.

I Estland har liknande etniska skiljelinjer kunnat noteras. Den medborgarskapslag som antogs 1992 lämnade de flesta etniska ryssar i landet utan medborgarskap. Kraven sattes medvetet högt: minst 5 års bosättning i landet, en lojalitetsed samt ett språk- och kunskapstest. Naturaliseringsprocessen har liksom i Lettland gått långsamt. Enligt en befolkningsräkning från 2000 bestod landet av 80 procent estniska medborgare, 6,3 procent ryska medborgare, samt 12,4 procent utan fastställt medborgarskap. Ungefär 26 procent av befolkningen kan betecknas som tillhörande den rysktalande minoriteten (Lagerspetz & Vogt 2013: 59).

Liksom i Lettland har frågan om språk och undervisning varit omdiskuterad i Estland. Den lagstiftning på området som reviderades 2000 anger att estniska ska vara det officiella undervisningsspråket i landets gymnasieskolor. Samtidigt definieras det officiella undervisningsspråket som det språk som minst 60 procent av undervisningen bedrivs på. Det är med andra ord tillåtet att bedriva undervisning på ryska i begränsad omfattning (Lagerspetz & Vogt 2013: 61).

Också i Estland har det förekommit incidenter där spänningar mellan befolkningsgrupperna kommit till ytan, och just som i Lettland har det handlat om minnet av det andra världskriget. Störst uppmärksamhet fick den så kallade »bronsnatten» i april 2007. Den estniska regeringen hade beslutat att flytta ett sovjetiskt minnesmonument från centrala Tallinn till en militärkyrkogård utanför staden. Händelsen gav upphov till våldsamma protester och kravaller, där bland annat ungdomar från den ryska minoriteten deltog (jfr Smith 2008).

I Litauen har frågan om de rysktalandes status i samhället varit mindre laddad. Den rysktalande minoriteten är betydligt mindre i Litauen än i Estland och Lettland – runt 5 procent – och den medborgarskapslag som introducerades efter självständigheten var mycket mer liberal och inkluderade, i jämförelse med motsvarande lagstiftning i grannländerna (jfr Duvold 2006). De tecken på etniska spänningar som kunnat observeras sedan 1990-talet

har snarare rört litauiska nationalister och den polska minoriteten i landet (jfr Duvold & Jurkynas 2013: 149).

Under 2014 tillkom ytterligare en omständighet som aktualiserar frågan om de ryska etniska minoriteternas status i Baltikum, nämligen Rysslands militära intervention i Ukraina. Krimkrisen i februari och mars 2014 – som ledde till att »Republiken Krim» och den för Ryssland strategiskt viktiga staden Sevastopol upptogs i den Ryska federationen (den 18 mars 2014) – uppfattades från baltiskt håll som ett påtagligt hot: med hänvisning till behovet av att skydda etniska ryssar utanför Ryssland tycks Putinregimen kunna tillåta sig vad som helst numera. När Barack Obama i början av september besökte Tallinn försäkrade han att de baltiska NATO-länderna skulle skyddas mot en eventuell rysk aggression. Sedan dess har retoriken trappats upp. Under hösten 2014 uttryckte ryska toppolitiker öppet en oro över hur de etniska ryssarna behandlades i framförallt Estland och Lettland, och i en intervju i svensk tv i november 2014 menade Putins sändebud Sergej Markov att de små baltiska länderna hade all anledning att vara rädda (jfr DN 2014). Den typen av hot kan knappast anses vara bra för relationen mellan de rysktalande grupperna och de nationella majoriteterna i Baltikum.

Utöver de etniska spänningar som kunnat noteras vid olika tidpunkter, har regionen utsatts för betydande ekonomiska påfrestningar under senare år, vilket givetvis kan tänkas medföra allvarliga utmaningar för den liberala demokratin. Legitimiteten i ett politiskt system har inte enbart med frågan om demokratistöd på en principiell nivå att göra. Ett långsiktigt stöd för demokratin förutsätter också att demokratin levererar nyttigheter, i form av arbetstillfällen och något så när fungerande välfärdssystem (jfr Norris 1999; Easton 1965). Finanskrisen 2008–2009 drabbade de baltiska länderna mycket hårt. De relativt nya EU-medlemmarna fick uppleva ett BNP-fall i storleksordningen 17 procent (Litauen), 20 procent (Estland) och 20–25 procent (Lettland). De politiska eliterna accepterade de sociala kostnaderna och valde att skära ner mycket kraftigt på de statliga utgifterna. I praktiken fick hushållen betala notan, genom kraftigt sänkta löner, påtagligt ökad arbetslöshet och försämrade pensioner. Sjuk- och hälsovården sattes på svältkur. Tanken var att nedskärningarna skulle sänka företagets produktionskostnader och att länderna därmed skulle locka till sig utländska investeringar samt öka exporten, och på så vis åstadkomma en återhämtning av ekonomin. Politiken fungerade, på det viset att man redan 2010 kunde se en ekonomisk tillväxt.

Arbetslösheten sjönk igen. Samtidigt är det rimligt att tro att det politiska missnöjet ökade markant i regionen, även om stora folkliga protester uteblev. Det förekom inga landsomfattande demonstrationer mot regeringen eller de utländska bankerna (Swedbank och SEB). De baltiska hushållens ekonomiska situation försämrades likväl mer än någon annanstans inom EU. I denna artikel kan vi se tydliga spår av ett utbredd missnöje, särskilt i Lettland, det hårdast drabbade landet (jfr Lagerspetz & Vogt 2013: 53; jfr Klein, Ozolena & Rostoks 2011; Jurkynas 2011).

Den generella utvecklingen i de tre länderna kan också utläsas i demografisk statistik. Alla tre länderna har haft en negativ befolkningsutveckling de senaste åren. I tabell 1 redovisas några nyckeltal, som ger en tydlig bild av samhällen som fått uppleva allvarliga ekonomiska problem.

**Tabell 1. Demografisk utveckling i Baltikum, 1990–2013 (Källa: Zvidriņš & Berziņš 2014)**

	Befolkning 1990	Befolkning 2000	Befolkning 2013	Förändring 1990/2013 (%)
Estland	1 571 000	1 372 000	1 320 000	– 16.0
Litauen	3 694 000	3 512 000	2 972 000	– 19.5
Lettland	2 668 000	2 382 000	2 024 000	– 24.1

De senaste årtiondenas avfolkning har huvudsakligen haft att göra med migration, även om också födelsetalen minskat något under 1990- och 2000-talen. Människor har helt enkelt lämnat landet och sökt sin lycka på annat håll. Inte oväntat är det i synnerhet yngre snarare än äldre människor som migrerar. Även om det är fullt tänkbart att många av de som lämnat Baltikum kommer att återvända, har situationen skapat en åldrande befolkningssammansättning i de tre länderna, vilket på sikt kan skapa nya eller fortsatta ekonomiska bekymmer. Förutsättningarna för ett fortsatt politiskt missnöje finns därmed kvar, och därmed också ett potentiellt hot mot demokratin. Utflyttningen av yngre vuxna har också förstärkt skillnaderna mellan urbana och rurala områden i regionen.

Vi har här helt kort tecknat en bild av tänkbara konflikter och folkligt missnöje i Baltikum. På vilket sätt har detta betydelse för demokratin i de tre länderna? Denna artikel tar rent teoretiskt sin utgångspunkt i efterkrigstidens forskning om politisk kultur (Almond & Verba 1963, 1980), vilken utgick från antagandet att

ett stabilt politiskt system förutsätter medborgare som stöder de grundläggande värderingar och institutioner som utgör kärnan i det politiska systemet (Easton 1965; Norris 1999). I den senare amerikanska och västeuropeiska demokratiforskningen översattes detta slags medborgarstöd (*political support*) till just demokratiska värderingar och attityder: genom stora flernationella medborgarundersökningar kunde man mäta medborgarnas systemstöd i olika länder och på så vis analysera demokratins stabilitet och utveckling över tid (Fuchs, Guidorossi & Svensson 1995; Dalton 2004). I 1990-talets forskning om den politiska utvecklingen i Central- och Östeuropa tyckte man sig på motsvarande kunna sätt mäta demokratins förankring eller brist på förankring bland vanliga medborgare och därmed uttala sig om graden av »demokratisk konsolidering» i den post-kommunistiska regionen (Linz & Stepan 1996; Diamond 1999; Rose et al. 1998). Samma perspektiv har funnits i den omfattande forskningen om medborgarnas stöd för det europeiska integrationsprojektet – eller avsaknaden av ett sådant stöd, så kallad euroskepticism (se Ekman 2010 för en översikt).

Det underliggande antagandet – ibland uttalat, ibland outtalat – har i all denna forskning varit att ett politiskt system som saknar medborgarnas stöd kommer att fungera dåligt eller i värsta fall helt bryta samman (jfr Easton 1965). DDR:s kollaps hösten 1989 skulle kunna sägas vara ett typexempel på ett sådant totalt systemsambrott (Ekman 2001). Oron för ett sviktande systemstöd har kunnat utläsas i alla stora flernationella opinionsundersökningar, och kan sägas vara ett bestående inslag i forskningen om medborgarnas demokratiattityder. I efterkrigstidens västtyska opinionsundersökningar frågade man uttryckligen om inställningen till Hitler, nationalsocialismen och det andra världskriget, men också om inställningen till alternativet till liberal demokrati och kapitalism, alltså den typ av socialism som praktiserades i grannlandet DDR (Noelle-Neumann & Köcher 1993, 1997). Vissa undersökningar av de post-kommunistiska medborgarnas demokratiska förhållningssätt har inkluderat explicita frågor om demokratins fördelar i jämförelse med det kommunistiska styrelseskick man kände sedan tidigare (Rose et al. 1998; Linde 2004; Rose 2005). Också i de stora *Eurobarometer*-mätningarna har det under lång tid funnits frågor om hur medborgarna skulle ställa sig till en eventuell upplösning av EU.

## Datainsamlingen

De data som ligger till grund för denna artikel har samlats in inom ramen för ett pågående forskningsprojekt vid Södertörns högskola, finansierat av Östersjöstiftelsen: *European Values under Attack? Democracy, Dissatisfaction and Minority Rights in the Baltic States*. Under våren 2014 har en rad opinionsundersökningar genomförs bland majoritetsbefolkningarna och de etniska minoriteterna i Estland, Lettland och Litauen. I varje land har runt 1000 personer från majoritetsbefolkningen inkluderats, tillsammans med cirka 500 personer från olika etniska minoritetsgrupper. Det totala urvalet ligger alltså på 1500 respondenter per land. Det bör noteras att de »rysktalande» i datamaterialet inte enbart inkluderar etniska ryssar, utan också individer från andra delar av det forna Sovjetunionen, samt i fallet Litauen, den polska minoriteten.

Datainsamlingen bygger på direkta (*face-to-face*) intervjuer i respondenternas egna hem. Urvalet är framtaget utifrån den så kallade *random route*-metoden, där hushåll och respondenter (mellan 15 och 74 år) slumpas fram i en given turordning. Frågeformulärets omfattning motsvarar ca 35 till 45 minuter. Den insamlade datan har sedan viktats mot officiell statistik från de baltiska länderna. Undersökningen är direkt inspirerad av en serie opinionsundersökningar som genomfördes i Baltikum och Central- och Östeuropa under 1990-talet, under ledning av Richard Rose (jfr Rose et al. 1998; Rose 2005). Mer specifikt kan datainsamlingen från 2014 ses som en uppföljare av undersökningarna *New Europe Barometer* från 2001 samt *New Baltic Barometer VI* från 2004 (Centre for the Study of Public Policy vid University of Strathclyde i samarbete med forskningsprojektet *Conditions of European Democracy* vid Örebro universitet). Undersökningen från 2014 replikerade centrala delar av frågeformuläret från 2001 och 2004, men lade dessutom till en rad frågor som rörde respondenternas attityder till minoritetsgrupper i samhället, den tidigare finanskrisen, landets historia, och respondenternas demokratiska förhållningssätt. Det nya frågeformuläret testades i en pilotstudie i de tre länderna under januari 2014, och reviderades därefter. Opinionsinstitutet Saar Poll Ltd i Estland anlätades som koordinator med uppdraget att harmonisera datainsamlingarna i de tre länderna, samt för att genomföra datainsamlingen i Estland (11 februari till 5 mars). Motsvarande arbete utfördes av opinionsinstitutet VILMORUS i Litauen (21 februari till 19 mars) och TNS Latvia Ltd i Lettland (8 februari till 9 mars).



## Systemstöd och politiskt missnöje i Estland, Lettland och Litauen

Vi går därmed över till den faktiska undersökningen. Till att börja med ska vi se på en fråga om medborgarnas utvärdering av det dagsaktuella politiska systemet, i jämförelse med tidigare historiska skeden. Frågan är inspirerad av den typ av frågor som ingick i efterkrigstidens västtyska opinionsundersökningar, där respondenterna tillfrågades om när Tyskland och tyskarna hade haft det som bäst: i efterkrigstidens västtyska demokratiska politiska system, i Hitler-Tyskland, i Weimarrepubliken, eller rent av tidigare (se Conradt 1980; Noelle-Neumann & Köcher 1997). I den baltiska opinionsundersökningen från 2014 tillfrågades respondenterna om när det egna landet – Estland, Lettland och Litauen – hade haft det som bäst. Svartalternativen var: idag, i den situation vi har nu; den period som sträckte sig från självständigheten från Sovjetunionen fram till EU-inträdet 2004; under sovjettiden; eller under mellankrigstiden. Svartfrekvenserna redovisas i tabell 2.

**Tabell 2. När har det egna landet haft det som bäst? (%) (Källa: Baltic Barometer 2014)**

Tidsperiod	Estland		Lettland		Litauen		Genomsnitt
	Majoritet	Minoritet	Majoritet	Minoritet	Majoritet	Minoritet	
Mellankrigstiden	20	2	31	14	7	3	13
Sovjettiden	11	56	27	66	35	59	42
1991 till 2004	31	20	22	13	25	18	22
Dagsläget	38	21	19	7	33	20	23
Total	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %

Det vanligaste svartalternativet i varje grupp är satt i skuggat fält.

Sammantaget antyder resultatet i tabell 2 ett visst folkligt missnöje i regionen. Det är enbart i Estland som svartalternativet »dagsläget» får en relativ majoritet av respondenternas röster, runt 38 procent. I Litauen är det nästan lika många bland majoritetsbefolkningen som tycker att sovjettiden var den bästa tiden som de som tycker att det nuvarande läget är den bästa tiden (35 procent respektive 33 procent). I Lettland tycks missnöjet med det nuvarande läget vara som störst. Bara 19 procent av letterna identifierar dagsläget som landets bästa tid. Något fler ser 1990-talet (fram till 2004) som den bästa tiden, och 27 procent lägger sin röst på

sovjettiden. Men det vanligaste svarsalternativet är mellankrigstiden, 31 procent (tabell 2), vilket möjligtvis speglar en utbredd uppfattning om denna period som en för landet gynnsam tid av statsbyggnad och karismatiska ledare (jfr Gerner & Hedlund 1993: 57–58).

Ser vi till skillnader mellan grupperna i varje land märks en tydlig etnisk skiljelinje. I samtliga tre länder är det avgjort mest populära svarsalternativet bland de rysktalande sovjettiden. Skillnaderna i detta avseende är betydande. Där runt 60 procent av de etniska minoriteterna i samtliga tre länder ser sovjetperioden som landets storhetstid, är det betydligt färre av majoritetsbefolkningarna som delar denna uppfattning. I Estland är det enbart 11 procent som håller med, i Lettland är motsvarande siffra 27 procent, och i Litauen 35 procent (tabell 2). Vidare antyder tabell 2 att minoritetsgrupperna i de tre länderna genomgående tycks vara mer missnöjda än majoritetsgrupperna med situationen i det egna landet efter självständigheten från Sovjetunionen.

Det ska noteras att denna fråga inte har ställts tidigare, i de *New Baltic Barometer*-undersökningar som Richard Rose och hans kollegor har genomfört i olika omgångar från 1990-talet och framåt (jfr Rose 2005). Vi kan därför inte veta om det till synes låga stödet för den nuvarande politiska situationen har att göra med de senaste årens utveckling i regionen. Det ligger likväl nära till hands att tolka utfallet som åtminstone till delar ett resultat av den finanskris 2008–2009 som drabbade de baltiska länderna hårt, och i synnerhet Lettland.

Tabell 2 frammanar måhända bilden av minoritetsgrupperna som bakåtsträvande, nostalgiska och potentiellt icke-demokratiska. Är detta en korrekt bild? Vi har ställt en annan fråga för att komma åt respondenternas stöd för ett demokratiskt styrelseskick och deras eventuella preferenser för andra, auktoritära styrelseskick. I tabell 3 har respondenterna tillfrågats om vilket påstående de *främst* instämmer i: »Demokrati är att föredra framför alla andra styrelseskick», »Under vissa förutsättningar kan ett auktoritärt styrelseskick vara att föredra framför ett demokratiskt styrelseskick» eller »För någon som mig spelar det ingen roll om vi har ett demokratiskt eller ett icke-demokratiskt styrelseskick». Frågan är tänkt att mäta respondenternas principiella demokratistöd (jfr Linde & Ekman 2003).

**Tabell 3. Attityder till demokrati och icke-demokrati (%) (Källa: Baltic Barometer 2014)**

	Estland		Lettland		Litauen	
	Majoritet	Minoritet	Majoritet	Minoritet	Majoritet	Minoritet
Demokrati är alltid att föredra	53	41	43	38	48	36
Ett auktoritärt styre kan ibland accepteras	18	24	35	35	19	23
Likgiltigt för någon som mig	25	32	21	24	17	25
Vet ej eller vägrat svara	4	4	1	3	16	16
Total	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %

Det starkaste demokratistödet återfinns hos majoritetsgrupperna i Estland och Litauen, där i snitt 51 procent instämmer i påståendet om att demokrati alltid är att föredra (tabell 3). I Lettland är demokratistödet lägre, runt 43 procent hos majoritetsbefolkningen och 38 procent hos den rysktalande minoriteten. I alla tre länder är mönstret i stort sett det samma: minoritetsgrupperna är något mindre benägna att uttrycka stöd för demokratin, och något mer benägna än majoritetsgrupperna att uttrycka stöd för ett icke-demokratiskt regimalternativ. I Lettland är ett sådant (villkorat) stöd för ett auktoritärt styrelseskick särskilt högt, runt 35 procent bland såväl majoritetsbefolkningen som den rysktalande minoriteten. Det är med andra ord inte bara minoritetsgrupperna som framstår som icke-demokrater, utan det politiska missnöjet tycks vara mer utbrett än så.

Tabell 3 visar också tydligt att vissa känner att det helt enkelt inte spelar någon roll om man har ett demokratiskt eller ett icke-demokratiskt styrelseskick. Återigen är det minoritetsgrupperna som är mest benägna att instämma i ett sådant påstående, i samtliga länder. Detta kan tolkas som politisk apati, men möjligtvis också som ett påtagligt missnöje med demokratin. Mest utbrett är detta förhållningssätt i Estland, där 25 procent av esterna och 32 procent av den rysktalande minoriteten instämmer i påståendet. Också i Lettland och Litauen är denna slags apati (eller detta politiska missnöje) utbredd bland de rysktalande, runt 25 procent (tabell 3).

Sammantaget visar tabell 3 likväl på ett fortsatt stöd för demokratin bland invånarna i de baltiska länderna. Stödet framstår inte som överdrivet starkt, men det centrala i sammanhanget är att stödet för demokratin ändå är relativt sett starkare än stödet för icke-

demokratiska styrelseskick (jfr Ekman, Linde & Sedelius 2014: 103–105). Så länge stödet för icke-demokratiska regimalternativ inte överstiger stödet för ett demokratiskt styrelseskick så kan demokratin anses ha tillräckligt hög legitimitet bland medborgarna, och en risk för ett demokratiskt sammanbrott måste betraktas som liten. Detta är en ståndpunkt som anammats i den internationella demokratiseringsforskningen (se Rose et al. 1998; Mattes & Bratton 2007).

Den aktuella undersökningen innehåller också frågor som mer direkt frågar respondenterna om deras eventuella stöd för icke-demokratiska regimalternativ. Vi har i tabell 4 ställt respondenterna inför tre påståenden: »Vi borde återinföra ett kommuniststyre», »Det vore bäst att göra oss av med parlament och val, och istället låta en stark ledare som kan fatta snabba beslut bestämma» samt »Armén borde styra landet». I tabell 4 redovisas andelen invånare i de baltiska länderna som *instämmer* i något av dessa alternativ.

**Tabell 4. Stöd för icke-demokratiska regimalternativ (%) (Källa: Baltic Barometer 2014).**

	Estland		Lettland		Litauen	
	Majoritet	Minoritet	Majoritet	Minoritet	Majoritet	Minoritet
Kommuniststyre	5	18	13	24	9	14
En stark ledare	19	39	42	62	29	45
Arméstyre	3	4	7	4	2	5

De påståenden som respondenterna fått ta ställning till lyder: »Vi borde återinföra ett kommuniststyre», »Det vore bäst att göra oss av med parlament och val, och istället låta en stark ledare som kan fatta snabba beslut bestämma», samt »Armén borde styra landet». För varje påstående finns fyra svarsalternativ: instämmer fullständigt, instämmer delvis, instämmer inte, instämmer överhuvudtaget inte. I tabellen redovisas andelen respondenter per grupp som »fullständigt» och »delvis» instämmer i varje påstående.

Till att börja med kan man konstatera att det faktiskt finns en icke obetydlig andel ester, letter och litauer som uttrycker stöd för ett auktoritärt regimalternativ, mellan 19 och 42 procent. Bland de rysktalande minoriteterna är missnöjet med demokratin än mer påtagligt: mellan 39 till 62 procent instämmer i påståendet att det vore bättre att ha »en stark ledare» istället för folkvalda parlament (tabell 4). Betydligt färre instämmer i påståendet om det önskvärda i att återvända till ett kommuniststyre. Bland majoritetsgrupperna varierar stödet för detta regimalternativ mellan 5 och

13 procent. Motsvarande stöd bland minoritetsgrupperna ligger mellan 14 och 24 procent. Stödet för det tredje regimalternativet i tabell 4 – att låta armén styra landet – är genomgående lågt. Högst 7 procent instämmer i detta påstående.

Det är nu inte alldeles självklart hur dessa opinionsmätningar ska tolkas. Handlar det om genuina icke-demokratiska attityder, eller snarare om uttryck för ett kraftigt politiskt missnöje? Det ligger nära till hands att göra den senare tolkningen, särskilt när man ser till skillnaderna mellan länderna. I Lettland, det land som drabbades hårdast av finanskrisen, kan vi se hur stödet för alternativet »en stark ledare» är särskilt påtagligt bland både den nationella majoriteten och den rysktalande minoriteten. Missnöjet är alltså generellt. Samtidigt kan vi inte helt utesluta att det faktiskt finns en kärna av icke-demokratiska invånare i de baltiska länderna, som på allvar skulle föredra någon slags icke-demokratisk regim. Tidigare studier har visat att dessa människor tenderar att vara äldre snarare än yngre, lägre utbildade, och bosatta i rurala snarare än urbana områden. Det är med andra ord transitionsprocessens »förlorare» som ger uttryck för vad man skulle kunna kalla för kommunistnostalgi (jfr Ekman & Linde 2005; Okulicz-Kozaryn 2014). Vi ska i det följande se lite närmare på just skillnaderna mellan generationer i de olika befolkningsgrupperna.

I tabell 5 redovisas respondenternas uppfattning om det egna landets bästa tid fördelat på etnicitet och olika åldersgrupper. Det finns ett tydligt mönster vad gäller svarsalternativet »dagsläget»: de yngre respondenterna (15–29 år) är konsekvent mer benägna än de äldre respondenterna att uppfatta dagsläget som den bästa tiden för det egna landet. Detta gäller för såväl majoritetsbefolkningarna som för de rysktalande minoriteterna.

Det omvända mönstret gäller för svarsalternativet »sovjettiden». Ju äldre respondenterna är, desto mer benägna är de att skriva under på uppfattningen om sovjettiden som landets bästa tid. Som vi noterade i tabell 2 är det framför allt de rysktalande minoriteterna i varje land som delar denna uppfattning. I tabell 5 kan vi vidare se att denna typ av sovjetnostalgi är påtagligt hög bland de äldre respondenterna (50–74 år) i dessa befolkningsgrupper: 70 procent i Estland, 73 procent i Lettland och 66 procent i Litauen. Men också betydande andelar av de yngre respondenterna i de rysktalande grupperna delar bilden av sovjettiden som någonting positivt: 29 procent i Estland, 34 procent i Litauen, och hela 53 procent i Lettland. De flesta av dessa respondenter var inte födda vid tiden för Berlinmurens fall, eller var helt små barn

vid tidpunkten för de baltiska ländernas självständighet. Det handlar med andra ord inte om några egna eller autentiska minnen av sovjettiden. Snarare tycks dessa unga rysktalande ta del av en existerande diskurs om att det var bättre förr (jfr Ekman & Linde 2005; Fulbrook 1999). Denna slags sovjetnostalgi kan uppfattas som ett uttryck för politiskt missnöje (jfr Ekman & Linde 2005). Detsamma gäller naturligtvis för uppfattningen om mellankrigstiden som landets guldålder. Lettland kan användas som ett illustrerande exempel: i åldersgruppen 30–49 år är det 33 procent av letterna som uppfattar mellankrigstiden som landets bästa tid, medan bara 20 procent ser perioden 1991 till 2004 som den bästa tiden. I samma åldersgrupp är det också bara 20 procent som vill uppfatta »dagsläget» som den bästa tiden. Detta speglar rimligtvis ett slags missnöje med de senaste årens utveckling.

**Tabell 5. Uppfattningar om landets bästa tid efter ålder och etnicitet (%)**  
(Källa: Baltic Barometer 2014)

ESTLAND		15–29	30–49	50–74
Mellankrigstiden	Majoritet	12	16	29
	Etnisk minoritet	3	1	4
Sovjettiden	Majoritet	6	9	16
	Etnisk minoritet	29	52	70
1991 till 2004	Majoritet	29	36	28
	Etnisk minoritet	25	25	15
Dagsläget	Majoritet	53	39	27
	Etnisk minoritet	43	22	11

LETTLAND		15–29	30–49	50–74
Mellankrigstiden	Majoritet	23	33	38
	Etnisk minoritet	16	18	10
Sovjettiden	Majoritet	18	29	34
	Etnisk minoritet	53	64	73
1991 till 2004	Majoritet	34	20	16
	Etnisk minoritet	22	13	9
Dagsläget	Majoritet	26	20	13
	Etnisk minoritet	9	5	8

LITAUEN		15-29	30-49	50-74
Mellankrigstiden	Majoritet	4	7	8
	Etnisk minoritet	6	2	3
Sovjettiden	Majoritet	17	42	42
	Etnisk minoritet	34	64	66
1991 till 2004	Majoritet	32	20	24
	Etnisk minoritet	22	20	15
Dagsläget	Majoritet	47	31	26
	Etnisk minoritet	38	14	16

I tabell 6 har vi återvänt till frågan som redovisades i tabell 3, om respondenternas förhållningssätt till demokrati (»Demokrati är att föredra framför alla andra styrelseskick») och icke-demokrati (»Under vissa förutsättningar kan ett auktoritärt styrelseskick vara att föredra framför ett demokratiskt styrelseskick» samt »För någon som mig spelar det ingen roll om vi har ett demokratiskt eller ett icke-demokratiskt styrelseskick»). Tabell 6 visar hur respondenternas svar fördelas på etnicitet och ålder.

Till att börja med kan vi notera att det generationsmönster som tidigare observerades (i tabell 5) inte återfinns i tabell 6. Bland de respondenter som menar att ett demokratiskt styrelseskick alltid är att föredra finns inget entydigt åldersmönster, varken bland titulärbefolkningarna eller de rysktalande minoritetsgrupperna. Ser vi till de respondenter som instämmer i påståendet om att ett auktoritärt styrelseskick ibland kan vara acceptabelt, kan det lite överraskande noteras att det bland esterna och letterna framför allt är de unga respondenterna (15-29 år) som tenderar att instämma. Samma åldersmönster återfinns bland de rysktalande respondenterna i Lettland: ju yngre respondenterna är, desto mer benägna säger de sig vara att kunna acceptera ett auktoritärt styre (tabell 6). Det tycks samtidigt finnas ett ganska tydligt mönster med avseende på ålder när det gäller det tredje påståendet i tabell 6, om att det inte spelar någon större roll om landet styrs demokratiskt eller icke-demokratiskt. I alla tre länder bland både minoritets- och majoritetsgrupperna är det i högre utsträckning just de äldre respondenterna som instämmer i påståendet.

**Tabell 6. Attityder till demokrati och icke-demokrati efter ålder och etnicitet (%)**  
(Källa: Baltic Barometer 2014)

ESTLAND		15-29	30-49	50-74
Demokrati är alltid att föredra	Majoritet	50	59	49
	Etnisk minoritet	44	42	38
Ett auktoritärt styre kan ibland accepteras	Majoritet	26	14	15
	Etnisk minoritet	19	28	23
Likgiltigt för någon som mig	Majoritet	21	22	32
	Etnisk minoritet	32	27	35
Vet ej eller vägrat att svara	Majoritet	3	5	4
	Etnisk minoritet	6	4	4

LETTLAND		15-29	30-49	50-74
Demokrati är alltid att föredra	Majoritet	45	43	43
	Etnisk minoritet	34	39	38
Ett auktoritärt styre kan ibland accepteras	Majoritet	37	33	34
	Etnisk minoritet	42	33	34
Likgiltigt för någon som mig	Majoritet	16	23	22
	Etnisk minoritet	23	25	25
Vet ej eller vägrat att svara	Majoritet	2	1	1
	Etnisk minoritet	1	4	3

LITAUEN		15-29	30-49	50-74
Demokrati är alltid att föredra	Majoritet	49	43	54
	Etnisk minoritet	47	28	38
Ett auktoritärt styre kan ibland accepteras	Majoritet	17	22	16
	Etnisk minoritet	21	31	18
Likgiltigt för någon som mig	Majoritet	15	20	17
	Etnisk minoritet	21	23	31
Vet ej eller vägrat att svara	Majoritet	19	15	13
	Etnisk minoritet	11	18	14

Dessa siffror kan te sig oroväckande, i den meningen att demokrati inte framstår som det mest attraktiva alternativet för alla respondenter. Vi såg i tabell 3 att det på den aggregerade nivån likväl fanns en relativ majoritet i varje land – och i varje befolkningsgrupp – som valde det demokratiska alternativet framför övriga alternativ.



Detta gäller dock inte när vi förutom etnicitet också kontrollerar för ålder (tabell 6): bland de rysktalande i Lettland är det i åldersgruppen 15–29 år *fler* (42 procent) som accepterar ett auktoritärt styre än de som alltid ser demokratin som det bästa alternativet (34 procent). Samma mönster finns bland de rysktalande i Litauen, i åldersgruppen 30–49 år: 31 procent väljer det auktoritära alternativet, och 28 procent väljer det demokratiska alternativet.

I tabell 7 har vi på motsvarande sätt kontrollerat för både ålder och etnicitet i de tre länderna, och frågan handlar om stöd för olika icke-demokratiska regimalternativ (jfr tabell 4). Det är nu så få respondenter som väljer att uttrycka stöd för påståendet om att armén borde styra landet, att vi kan bortse från åldersfördelningen i detta fall.

**Tabell 7. Stöd för icke-demokratiska regimalternativ efter ålder och etnicitet (%) (Källa: Baltic Barometer 2014)**

ESTLAND		15–29	30–49	50–74
Kommuniststyre	Majoritet	4	4	5
	Etnisk minoritet	11	16	23
En stark ledare	Majoritet	15	17	23
	Etnisk minoritet	31	43	40
Arméstyre	Majoritet	4	2	2
	Etnisk minoritet	5	2	3

LETTLAND		15–29	30–49	50–74
Kommuniststyre	Majoritet	16	14	11
	Etnisk minoritet	36	24	20
En stark ledare	Majoritet	39	42	45
	Etnisk minoritet	62	60	64
Arméstyre	Majoritet	7	8	7
	Etnisk minoritet	4	4	5

LITAUEN		15–29	30–49	50–74
Kommuniststyre	Majoritet	8	11	7
	Etnisk minoritet	14	16	12
En stark ledare	Majoritet	22	35	30
	Etnisk minoritet	32	55	43
Arméstyre	Majoritet	2	3	2
	Etnisk minoritet	5	4	4

Siffrorna i tabellen anger andelen respondenter i varje grupp som »fullständigt» och »delvis» instämmer i varje påstående (jfr tabell 4).

När det gäller det uttalade stödet för ett återinförande av kommuniststyret ser åldersmönstret olika ut i de tre länderna. I Litauen tycks inget entydigt mönster finnas. Bland de rysktalande i Estland finner vi det mönster man kanske kunde förvänta sig givet tidigare forskning (se Ekman & Linde 2005): de yngre respondenterna är mindre benägna än de äldre att instämna i detta påstående. I Lettland är dock mönstret det omvända, bland såväl majoritetsbefolkningen som den rysktalande minoriteten: det är de yngre respondenterna (15–29 år) som är *mest* benägna att uttrycka stöd för ett kommuniststyre. Givet respondenternas ålder ligger det igen nära till hands att tolka denna »kommunistnostalgi», särskilt bland de rysktalande i denna åldersgrupp (36 procent), som ett uttryck för ett starkt missnöje med de senaste årens samhällsutveckling.

Ser vi till stödet för »en stark ledare» kan ett relativt distinkt åldersmönster noteras bland såväl majoritetsgrupperna som minoritetsgrupperna i samtliga tre länder: respondenterna i åldersgruppen 15–29 år är generellt sett *mindre* benägna än äldre respondenter att instämna i det önskvärda med att ha en stark ledare än ett folkvalt parlament (tabell 7).

Vi ska avslutningsvis se på hur de baltiska invånarnas stöd för icke-demokratiska regimalternativ har förändrats över tid. Som referenspunkt har vi valt den omgång av *New Baltic Barometer* som genomfördes i regionen 2004, i samband med EU-inträdet (se Rose 2005). Av utrymmesskäl har vi valt att enbart se på respondenternas förhållningssätt till frågan om icke-demokratiska regimalternativ (jfr tabell 4 och 7), och enbart redovisat andelen respondenter i varje land som instämmer i påståendena om det önskvärda i att återinföra ett kommuniststyre samt det önskvärda i att ha en stark ledare snarare än ett folkvalt parlament. I tabell 8 redovisas dessa förhållningssätt vid två mätpunkter (2004 och 2014).

Litauen framstår som det land som har förändrats minst under den aktuella mätperioden. Nivåerna i stödet för både kommuniststyre och auktoritärt styre är nästan oförändrade mellan 2004 och 2014. Bland esterna är det låga stödet för kommuniststyre 2004 också i det närmaste oförändrat vid mätpunkten 2014. Ser vi till stödet för ett auktoritärt styre – »en stark ledare» – har detta stöd minskat med 6 procentenheter bland de etniska esterna. Som vi har sett tidigare i denna artikel (jfr tabell 3 och 4) tycks det dock finnas ett förhållandevis utbrett missnöje bland den rysktalande minoriteten i Estland. Detta missnöje tycks också ha ökat under

**Tabell 8. Stöd för icke-demokratiska regimalternativ 2004 och 2014 (%)**  
(Källa: Baltic Barometer 2014)

	Estland		Lettland		Litauen	
	Majori- tet	Minori- tet	Majori- tet	Minori- tet	Majori- tet	Minori- tet
Kommuniststyre 2004	4	11	5	19	7	14
Kommuniststyre 2014	5	18	13	24	9	14
Skillnad (+/-)	+1	+7	+8	+5	+2	0
Stark ledare 2004	25	36	30	44	27	46
Stark ledare 2014	19	39	42	62	29	45
Skillnad (+/-)	-6	+3	+12	+18	+2	-1

Siffrorna från 2004 är hämtade från Rose (2005). De påståenden som respondenterna fått ta ställning till lyder: »Vi borde återinföra ett kommuniststyre» samt »Det vore bäst att göra oss av med parlament och val, och istället låta en stark ledare som kan fatta snabba beslut bestämma».

den senaste tioårsperioden: stödet för kommuniststyre och auktoritärt styre har ökat med 7 respektive 3 procentenheter (tabell 8).

Mest påtagligt är dock det politiska missnöjet i Lettland (jfr tabell 2 och 3). Bland såväl majoritetsbefolkning som den rysktalande minoriteten har stödet för icke-demokratiska regimalternativ ökat under de senaste 10 åren. Bland den rysktalande minoriteten i Lettland har stödet för »en stark ledare» ökat med hela 18 procentenheter (tabell 8).

## Avslutande diskussion

De flesta betraktare är nog överens om att demokratin har kommit till Baltikum för att stanna (jfr Berglund & Ekman 2013). Samtidigt har regionen utsatts för betydande påfrestningar under senare år, vilket kan tänkas utgöra ett hot mot demokratin stabilitet. Vi har i ovanstående deskriptiva analys främst sett på attityder och förhållningssätt till demokratin som ett politiskt system eller ett regimalternativ, samt stöd för andra tänkbara auktoritära regimalternativ. Vi har kunnat observera ett förhållandevis utbrett missnöje bland såväl majoriteter som minoriteter, och särskilt i Lettland. Ett genomgående mönster är också att missnöjet med demokratin tycks vara mer utbrett bland de rysktalande minoritetsgrupperna än majoritetsgrupperna. Det är främst de rysktalande som ger uttryck för en sovjetnostalg och ett missnöje med den dagsaktuella situationen i det egna landet (tabell 2). Det är också främst de rysktalande grupperna som kan tänka sig något annat

styrelseskick än demokrati (jfr tabell 3 och 4). Detta betyder inte att demokratin i Baltikum står under något direkt hot inifrån. Likväl kan man höja ett varnande finger för ökad grogrund för populism, radikalism och ökade etniska spänningar, särskilt i Lettland där det politiska missnöjet tycks ha ökat under det senaste årtiondet (tabell 8). Den typ av misstro mot politiska institutioner som tidigare forskning har visat på (jfr Rose 2005; Ehin 2007; Lühiste 2013) har också kunnat noteras i datamaterialet från 2014. Även om det i skrivande stund har skett en tydlig ekonomisk återhämtning i regionen – också i Lettland, som under 2014 hade en särskilt hög tillväxt – har den tidigare ekonomiska krisen förstärkt klyftorna mellan stad och landsbygd och mellan grupper i samhället.

Den pågående krisen i Ukraina innebär också en potentiell utmaning mot demokratin i regionen. Om Putinregimen fortsätter med samma hårda retorik mot Baltikum som vi kunnat observera sedan 2014 är det inte otänkbart att det skulle kunna leda till ytterligare försämrade relationer mellan de rysktalande minoriteterna och de nationella majoriteterna i kanske främst Lettland och Estland. Genom olika slags provokationer skulle Putinregimen på så vis kunna destabilisera den politiska situationen i dessa länder. Det är lite oroväckande att det i så fall redan finns ett påtagligt missnöje bland de rysktalande att utgå ifrån, som vi sett i denna artikel.

Vad som vidare framstår som ett potentiellt problem är vissa av de åldersmönster som kan observeras i datamaterialet. Tidigare forskning har visat att stödet för auktoritära regimalternativ bland de rysktalande tenderar att vara något högre bland de yngre än hos de äldre respondenterna (Lühiste 2008: 2013). I opinionsundersökningarna från 2014 kan vi på motsvarande sätt se att det bland esterna och letterna framför allt är de yngre respondenterna (15–29 år) som tenderar att instämma i påståendet om att ett auktoritärt styrelseskick ibland kan vara acceptabelt. Samma åldersmönster återfinns bland de rysktalande respondenterna i Lettland. Just det påtagliga stödet för ett auktoritärt styre bland de yngre rysktalande i Lettland (tabell 6) – samt samma grupps uttalade sovjetnostalgi (tabell 7) – visar kanske på vad som framstår som en särskild utsatt grupp i regionen. Här finns möjligtvis ett slags politiskt missnöje som bör tas på större allvar? Det är inte osannolikt att just de yngre rysktalande i det hårt prövade Lettland skulle finna Putinregimens nationalism och sovjetnostalgi mer tilltalande än andra befolkningsgrupper i regionen.

Bilden är dock inte entydig. Vi har samtidigt sett att de yngre respondenterna tycks vara mer nöjda med dagens situation än vad de äldre är. Det finns ett tydligt mönster vad gäller svarsalternativet »dagsläget» i tabell 5: de yngre respondenterna (15–29 år) är konsekvent mer benägna än de äldre respondenterna att uppfatta dagsläget som den bästa tiden för det egna landet. Detta gäller för såväl majoritetsbefolkningarna som för de rysktalande minoriteterna. De unga respondenternas auktoritära tendenser bör därför inte nödvändigtvis uppfattas som tecken på framväxten av en generation av icke-demokrater. Snarare handlar det om en generation där många uppfattar att demokratin inte fungerar på ett tillfredsställande sätt – men det är allvarligt nog.

## Referenser

- Almond, Gabriel & Sidney Verba (1963) *The Civic Culture: Political Attitudes and Democracy in Five Nations*. Princeton: Princeton University Press.
- Almond, Gabriel & Sidney Verba (red.) (1980) *The Civic Culture Revisited: An Analytical Study*. Boston & Toronto: Little, Brown & Company.
- Auers, Daunis (2013) »Latvia» i Sten Berglund, Joakim Ekman, Kevin Deegan Krause & Terje Knutsen (red.) *The Handbook of Political Change in Eastern Europe*. Third Edition. Cheltenham: Edward Elgar (85–123).
- Baltic Barometer 2014* (2014) Datafil, Södertörns högskola.
- Berglund, Sten & Joakim Ekman (2013) »The Diversity of Political Regimes in Central and Eastern Europe» i Sten Berglund, Joakim Ekman, Kevin Deegan Krause & Terje Knutsen (red.) *The Handbook of Political Change in Eastern Europe*. Third Edition. Cheltenham: Edward Elgar (1–13).
- Conradt, David (1980) »Changing German Political Culture» i Gabriel Almond & Sidney Verba (red.) *The Civic Culture Revisited: An Analytical Study*. Boston & Toronto: Little, Brown & Company (212–272).
- Dalton, Russell (2004) *Democratic Challenges, Democratic Choices: The Erosion of Political Support in Advanced Industrial Democracies*. Oxford: Oxford University Press.
- Diamond, Larry (1999) *Developing Democracy: Toward Consolidation*. Baltimore: Johns Hopkins University Press.
- DN (2014) »Lettland och Estland har anledning att vara rädda». DN 11 november. Tillgänglig på [www.dn.se/nyheter/varlden/lettland-och-estland-har-anledning-att-vara-radda/](http://www.dn.se/nyheter/varlden/lettland-och-estland-har-anledning-att-vara-radda/). Läst 3 februari 2015.
- Duvold, Kjetil (2006) *Making Sense of Baltic Democracy*. Örebro: Örebro Studies in Political Science 14.
- Duvold, Kjetil & Mindaugas Jurkynas (2013) »Lithuania» i Sten Berglund, Joakim Ekman, Kevin Deegan Krause & Terje Knutsen (red.) *The Handbook of Political Change in Eastern Europe*. Third Edition. Cheltenham: Edward Elgar (125–166).

- Easton, David (1965) *A Framework for Political Analysis*. Englewood Cliffs: Prentice-Hall.
- Ehin, Piret (2007) Political Support in the Baltic States, 1993–2004. *Journal of Baltic Studies* 38 (1): 1–20.
- Ekman, Joakim (2001) *National Identity in Divided and Unified Germany*. Örebro: Örebro Studies in Political Science 3.
- Ekman, Joakim & Jonas Linde (2005) Communist Nostalgia and the Consolidation of Democracy in Central and Eastern Europe. *Journal of Communist Studies and Transition Politics* 21 (3): 354–374.
- Ekman, Joakim (2010) »Euroscepticism: olika former av EU-kritik« i Joakim Ekman & Jonas Linde (red.) *Politik, protest, populism. Deltagande på nya villkor*. Stockholm & Malmö: Liber (92–130).
- Ekman, Joakim, Jonas Linde & Thomas Sedelius (2014) *Demokratiseringsprocesser. Nya perspektiv och utmaningar*. Lund: Studentlitteratur.
- Fuchs, Dieter, Giovanna Guidorossi & Palle Svensson (1995) »Support for the Democratic System« i Hans-Dieter Klingemann & Dieter Fuchs (red.) *Citizens and the State*. Oxford: Oxford University Press (323–353).
- Fulbrook, Mary (1999) *German National Identity after the Holocaust*. Cambridge: Polity Press.
- Gerner, Kristian & Stefan Hedlund (1993) *The Baltic States and the End of the Soviet Empire*. London & New York: Routledge.
- Jurkynas, Mindaugas (2011) »Lithuania« i Bernd Henningsen & Tobias Etzold (red.) *Political State of the Region Report*. BDF: Köpenhamn (36–39).
- Klein, Andreas, Zaneta Ozolena & Toms Rostoks (2011) »Lithuania« i Bernd Henningsen & Tobias Etzold (red.) *Political State of the Region Report*. BDF: Köpenhamn (32–35).
- Lagerspetz, Mikko & Henri Vogt (2013) »Estonia« i Sten Berglund, Joakim Ekman, Kevin Deegan Krause & Terje Knutsen (red.) *The Handbook of Political Change in Eastern Europe*. Third Edition. Cheltenham: Edward Elgar (51–84).
- Linde, Jonas & Joakim Ekman (2003) Satisfaction with Democracy. A Note on a Frequently Used Indicator in Comparative Politics. *European Journal of Political Research* 42 (3): 391–408.
- Linde, Jonas (2004) *Doubting Democrats? A Comparative Analysis of Support for Democracy in Central and Eastern Europe*. Örebro: Örebro Studies in Political Science 10.
- Linz, Juan & Alfred Stepan (1996) *Problems of Democratic Transition and Consolidation*. Baltimore: Johns Hopkins University Press.
- Lühiste, Kadri (2008) Support for Strongman Rule in Ethnically Divided Societies: Evidence from Estonia and Latvia. *Democratization* 15 (2): 297–320.
- Lühiste, Kadri (2013) *Regime Support in European Democracies*. Tartu: Universitetet i Tartu.

- Mattes, Robert & Michael Bratton (2007) Learning about Democracy in Africa: Awareness, Performance, and Experience. *American Journal of Political Science* 51 (1): 192–217.
- Noelle-Neumann, Elisabeth & Renate Köcher (red.) (1993) *Allensbacher Jahrbuch der Demoskopie 1984–1992*. Allensbach am Bodensee: Verlag für Demoskopie/München: K.G. Saur.
- Noelle-Neumann, Elisabeth & Renate Köcher (red.) (1997) *Allensbacher Jahrbuch der Demoskopie 1993–1997*. Allensbach am Bodensee: Verlag für Demoskopie/München: K.G. Saur.
- Norris, Pippa (1999) *Critical Citizens: Global Support for Democratic Governance*. Oxford: Oxford University Press.
- Okulicz-Kozaryn, Adam (2014) Winners and Losers in Transition: Preferences for Redistribution and Nostalgia for Communism in Eastern Europe. *Kyklos* 67 (3): 447–461.
- Rose, Richard, William Mishler & Christian Haerpfer (1998) *Democracy and its Alternatives: Understanding Post-Communist Societies*. Baltimore: Johns Hopkins University Press.
- Rose, Richard (2005) *Insiders and Outsiders: New Europe Barometer 2004*. Studies in Public Policy 404, University of Strathclyde. Glasgow: Centre for the Study of Public Policy.
- Smith, David (2008) Woe from Stones: Commemoration, Identity Politics and Estonia's »War of Monuments«. *Journal of Baltic Studies* 39 (4): 419–430.
- Zvidriņš, Peteris & Atis Berziņš (2014) »Demographic Development in the Baltic Sea Region« i Bernd Henningsen, Tobias Etzold & Christian Opitz (red.) *Political State of the Region Report*. BDF: Köpenhamn (53–61).